

Oponentský posudek bakalářské eseje

Helena Březinová „Josef Mánes a hysterie v obrazech“

FHS UK, Praha 2013

Vedoucí práce: PhDr. Václav Hájek, Ph.D.

1) Problém vlastního vymezení tématu a smyslu práce

V úvodu práce autorka naznačuje, že svůj cíl vidí ve „výkladu některých Mánesových obrazů [...] z psychologického hlediska“ a v poukázání na „...hysterii, která je v některých jeho dílech [...] patrná“. Takto stanovený cíl se mi však zdá značně problematický, vlastní sklon k hysterii málo průkazný a konec konců celý smysl tohoto dokazování jako zcela okrajový. Mánesovo dílo bylo pro svou formální bravurnost a národní, ve folklórních projevech pramenící charakter postupně stále více oceňováno, přičemž fyzické a duševní strádání, podobně jako u většiny jiných tvůrců, není důležitým aspektem pro hodnocení samotného díla.

2) Otázka metodičnosti přístupu

Práce sleduje životní běh Josefa Mánesa, jeho rodinné zasazení, konfrontuje jej s historickými a politickými poměry. Na několika vybraných dílech se pak snaží analyzovat korelaci mezi předpokládanými osobními psychickými rysy Josefa Mánesa a náměty či zpracováním obrazů. V určité základní míře a spíše kompilačním způsobem jsme seznámeni s možnými způsoby popisu psychologie osobnosti tvůrce. Očekávali bychom ovšem, že s potřebnou psychologickou teorií budeme seznámeni dříve, než s vlastním rozbořením obrazů, a to i s její případnou nejistotou uplatnění. V celém vyznění práce se ale nemohu ubránit dojmu, že autorka jenom účelově kombinuje možné doklady předem připraveného závěru o rozhodujícím vlivu psychiky Josefa Mánesa na jeho dílo, kterou v posledních pěti letech jeho života pokládá za patologickou. Právě nějakým způsobem průkaznější doklady jeho práce z tohoto období ale vlastně chybí. Ústředním omylem je ovšem mínění, že odhalení psychických stavů umělce může napomoci k podstatnější apercepci díla. Význam uměleckého díla je však především dán vazbou jeho vyjadřovacích prostředků na existující ustavené umělecké kontexty. Jinak řečeno, problémy spojené se vznikem díla zcela překryje jeho vztah k ostatním uměleckým dílům a jejich výkladům.

3) Věcné poznámky

Je samozřejmě velmi nejisté a subjektivní vyvozovat z kompozice obrazu psychologické charakteristiky autorovy osobnosti. Především v 19. století podléhalo vytvoření kompozice, případně zvolení gest postav na obraze spíše obecným zvyklostem a historickým vzorům než osobní motivaci. Autorka se tak často propadá do zcela neodůvodněných tvrzení. V obou případech zobrazení námětu Oldřicha a Boženy (Mánes i Ženíšek) se využívají gesta mužských postav k ilustraci Kosmova tvrzení, že si kníže Boženu vybral a nechal si ji teprve pak družinou přivést. Mánesova hysterie ve vztahu k ženám, dokládána plachým úsměvem Oldřicha a tím, že se svým druhem zaujímá menší prostor na obraze, je divou spekulací. Vyvozovat z děl „sexuální rozpoložení autora“ je přinejmenším přehnané. Podobně Ženíškův obraz může právě tak dobře jako „nadvládu mužů“ symbolizovat feudální nadvládu panovníka, to, že muži si ženy „nepříjemně prohlíží“ a Oldřich je „extrovertní tyran“ spadá do úsměvné sféry genderistických nadsázek, které by mohly

získat nějakou platnost teprve při dostatečně početném sociologickém šetření. Oba umělci, Mánes i Ženíšek, řešili zadání nalezené v Kosmově *Kronice české*, že kníže Oldřich si po neplodném manželství našel ženu oplývající na první pohled fyzickou krásou („*prohlédnuv si ji od hlavy až k patě, vpil do hrudi nesmírný žár lásky*). Mimochodem psi se na stejném obraze „nevrhají na ženy“, ale chtějí se napít vody.

Práci rozhodně nesvědčí přejmenování jednoho z ústředních míst Mánesovy biografie na „Čechy pod Košířem“, když je správně Čechy pod Kosířem.

V textu je několikrát argumentováno „přikreslováním drápů postavám“ (s. 30), což autorka nikde obrazově nedokladuje. Podobně to, že „psal přátelům zmatené dopisy, kde bylo mnoho jak gramatických chyb, tak i nesmyslných slovních spojení“ (s. 30) je téměř doslovná citace z Internetového serveru *Zivotopis.osobnosti.cz* („Po roce 1866 se začal jeho zdravotní stav prudce horšit. Postavám na svých idylicky laděných obrazech začal přikreslovat vlčí drápy, přátelům psal zmatené dopisy, náhle plné gramatických chyb a nesmyslných slovních spojení. Postupně duševní a následně i fyzické chátrání jednoho z největších malířů své doby bylo způsobeno progresivní paralýzou, tedy postupným odumíráním mozku po infekci syfilidou.“), aniž bychom takový výrok měli podpořený věcnou citací.

Rozhodně je v kontextu práce pozoruhodné využití citátu z beletristické práce spisovatele Kožíka, kdy tvrdí že „...u jiných umělců objasňuje život dílo. U Josefa Mánesa musí dílo vykládat život“ (s. 33). Celý smysl bakalářské práce se staví proti tomuto tvrzení.

4) *Hodnota pramenů a poznámkového aparátu*

Relativně nejvíce je podložena faktografická znalost Mánesovy biografie a jeho díla. Ve výčtu nechybí všeobecně citovaná díla (*Josef Mánes* Olgy Mackové, *Josef Mánes* Luboše Hlaváčka i Jiránkův *Josef Mánes* z počátku století). Opomenuty ovšem zůstaly syntetické knihy Jiřího Kotalíka *Josef Mánes 1820–1871* z roku 1971, práce Hany Volavkové *Josef Mánes, malíř vzorků a ornamentu* z roku 1981 a zcela současné práce Naděždy Blažíčkové *Malířská rodina Mánesů* z roku 2002 a Evy Reitharové *Josef Mánes, Odkaz malířů Mánesovy rodiny* z roku 2005. Jako poněkud problematický pramen se mi jeví Kožíkova beletristická biografie, která je dokonce i několikrát citována. Zdrojem osobních vyjádření se kromě knihy *Josef Mánes, Dopisy* od Angerů měly stát i soubory Jana Kündela *Dopisy Josefa Mánesa* z roku 1968 nebo *Dopisy Josefa Manesa hr. Bedřichu Silva-Taroucovi* Emila Edgara z roku 1920. Pro dodání uměleckého kontextu využívá autorka Matějčkovy *Cesty umění*.

Další složku bibliografie tvoří literatura psychologická a psychologie umění. Kromě Kulkovy *Psychologie umění* jsou to monografie věnující se psychologie osobnosti Oldřicha Mikšíka, přehledová psychologie Hanse Kerna a zmíněn je v souvislosti s hysterií i Sigmund Freud.

Jako významný pramen je začleněn obrazový materiál, nicméně pro jeho plné využití chybí v „Poznámkách k výtvarným dílům“ úplný aparát, tedy kromě uvedení názvu a vrocení také uvedení formátu, techniky a současného vlastníka díla.

Bibliografické údaje jsou zapsány více méně správně, správně je citována i použitá literatura. Poznámkový aparát je využit k odkazům na citované prameny a drobné poznámky k textu.

5) *Jazyková stránka práce*

Práci nelze upřít snahu vyjadřovat se srozumitelným odporným jazykem, nicméně na řadě míst není naplněna ani gramatická, ani syntaktická norma češtiny. Projevuje se častá nejistota s označením vedlejších

vět čárkou, chybějící čárka před „a“ v jiném, než slučujícím smyslu, nejistota s významem slov „kvůli“ a „díky“, chyby ve shodě v přičestí minulém atd.

6) Závěrečné hodnocení

Osobně práci nepokládám za příliš hodnotnou, v řadě deklarovaných závěrů se mi zdá poněkud ukvapená, nicméně dokládá schopnost systematické práce a nutný stupeň vědecké metodičnosti. Samotný koncept vyvozování charakteru uměleckých děl z hypotetických psychologických charakteristik autora se mi jednak nezdá jako dostatečně průkazný, pokud není doplněn dalšími a důkladnějšími doklady o psychologii tvůrce, jednak pro vlastní apercpci díla je ve srovnání s kontexty znakového působení zcela bezvýznamný.

Práci nicméně doporučuji k obhajobě, moje hodnocení je „3“, tedy „dobře“.

Aleš Svoboda, 6. 6. 2013